

Austatud lugeja!

„Keegi pidi teiste patud välja lunastama.“ Nii öeldi hiljuti mitmes järelhüüdes ekspankur Andres Bergmannile, kommenteerides tema süüdimõistmist aastal 2004. Sama mõte on jäänud kõlama nii mõnegi viimase aja kõmulisema kriminaalprotsessi meediakajastuses.

Tsiviilõiguses arutati mõni aeg tagasi küsimust, kas Eestis tuleks avada üks nn karistuslikule kahjuhüvitisele. Nagu Karin Sein oma artiklis Juridica 2008/2 märgib, on selle Anglo-Ameerika õigusest pärineva instituudi peamiseks eesmärgiks karistamine ja uute rikkumiste ärahoidmine ehk preventatsioon, kuid sellel on ka süüteo lunastamise ning õiguskaitse defitsiidi kompenseerimise funktsioon. Nimelt väidetakse, et kuna praktikas jääb paljudel juhtudel kahjutekitaja karistamata ning kannatanu ilma kompensatsioonita, siis ainult kompenseeriva kahjuhüvitise väljamõistmisel ei ole reaalselt preventiivset toimet. Kahjutekitaja saab arvestada sellega, et suure tõenäosusega teda vastutusele ei võeta ja isegi kui seda tehakse, siis ei mõisteta temalt ikkagi välja rohkem kui reaalselt tekitatud kahju. See tähendab, et sageli tasub õigusrikkumine ennast ära.

Karin Sein leidis kaks aastat tagasi, et karistuslik kahjuhüvitis ei ole kooskõlas Eesti põhiseadusega. Aastal 2010 oli teema eraõiguses taas arutusel, sedakorda seoses nn allikakaitse seaduse eelnõuga. Kava võimaldada taolist kahjuhüvitist põhjustas väga suurt protesti. Täna settib eelnõu kusagil Riigikogu tagatubades.

Niisiis eraõiguses ollakse seni arvamusel, et kohtud ei või määrata üht isikut teiste patte lunastama. Karistusõiguses ei saaks justkui üldse küsimust tekkidagi. Kui üks eraõiguslik isik VÕIB teiselt kahju hüvitamist nõuda, siis riik PEAB kuriteole reageerima. Seega õiguskaitse defitsiidi probleemi justkui pole. Selektiivsus saab tekkida vaid sellest, et riik ei saa kuriteost teada. Ja siin me saame kõik riigile abiks olla, teavitades õiguskaitseorganeid toimepandud rikkumistest.

Viimase aja kõmulisemaid kohtuprotsesse meediast jälgides jääb mulje, et riik saab enamasti kuritegudest teada ühel viisil: isikuid pealt kuulates. Mis on seejuures eriti huvipakkuv: see võib viia ja on kohati ehk juba viinudki mentaliteedini, et kui pole linti, pole ka kuritegu. Kui nii väidab kaitsja advokaat, on see mõistetav. Kui nii aga väidab politsei, prokurör või kohus, on juba kurjast. Vähe sellest, et see viib meid lindistamise ajajärku. See viib meid ka selektiivsuse ajajärku: otsus keda lindistada, jääb isegi kõigest 1,3 miljonilise elanikuga riigis paratamatult selektiivseks.

Mis on selles selektiivsuses siis nii halba? Kas see on juhuslikkuse oht, nagu vanal ajal rakendatud detsimeerimise korral? Terve väeosa ei allunud, rivikorra alusel hukati iga kümnes. Ehk teisisõnu – kõik olid patused, kõik väärised tollases mõistes surma, aga üheksale kümnest halastati. Kui kõik on süüdi, siis juhuslikkuse printsiibil, kuid kindla korra järgu valitute karistamine näib ehk isegi õiglane. Aga mis siis, kui see valik ei ole juhuslik? Kas ka siis näib karistamine õiglane? Karistamine ehk küll, valik aga mitte. Teades, et valik sinu saatuse üle sõltub mitte millest, vaid kellest, võib muuta sind kergesti manipuleeritavaks: sõdurist saab robot. See on väga ohtlik mitte ainult konkreetsele inimesele, vaid kogu ühiskonnale tervikuna.

Minu arvates ei ole küsimus selles, kas subjektiivse selektsiooni vastu tuleks võidelda: jah, tuleks. Küsimus on kuidas. Minna tagasi detsimeerimise juurde on ehk liiga suur ajalooline tagasisamm. Subjektiivsuse juurde jäämine on aga sellest veelgi suurem taandareng.

Katrin Prükk